

Milan Radanović

Revolucionarni studentski pokret na Beogradskom univerzitetu 1929-1941.

Međuratni revolucionarni studentski pokret na Beogradskom univerzitetu u međunarodnom kontekstu

Poznati britanski istoričar i jedan od najznačajnijih istoričara druge polovine 20. veka, Erik Hobsbaum, u memoarskoj knjizi *Interesantna vremena: jedan život u 20. veku*, pominje vlastito učešće na Prvom svetskom omladinskom kongresu za mir, održanom u Ženevi 1936, prisećajući se izlaganja jugoslovenskih studenata, osobito istupanja kasnije poznatog revolucionara Ive Lole Ribara. Hobsbaum ističe kako su studenti Beogradskog univerziteta u ovoj deceniji važili za najrevolucionarnije studente u Evropi, pored studenata Madridskog univerziteta.

Hobsbaum je pripadao generaciji mladih britanskih komunista na Univerzitetu u Kembridžu koji su pokušavali da oforme nešto nalik revolucionarnom studentskom pokretu, ali njihov pokret nije bio masovan niti su njegovi protagonisti postali revolucionari, iako su neki od njih, poput Hobsbauma, ostali verni idejama revolucionarne levice.

Ugled koji su uživali revolucionarni pokreti na Beogradskom i Madridskom univerzitetu među relativno malobrojnim radikalno levim studentima na zapadnoevropskim univerzitetima postaje jasniji ukoliko podsetimo na činjenicu da su još 1920-ih u nekoliko evropskih zemalja (Italija, Nemačka, Austrija), na tamošnjim univerzitetima, među politički opredeljenim studentima, dominirali fašisti. Uticaj revolucionarne levice u ovim zemljama bio je prvenstveno prisutan među pripadnicima radničke klase. Tokom naredne decenije uticaj klerikalnih konzervativaca i fašista postaje dominantan i na univerzitetima u drugim evropskim zemljama (Poljska, Mađarska, Rumunija, Bugarska, Litvanija, Letonija, Estonija, Finska), dok je njihov uticaj primetan i u nekoliko zemalja (Švedska, Švajcarska) koje na vlasti nisu imale monarhofašističke režime ili nedemokratske vlade oformljene nakon vojnog udara. U pojedinim evropskim zemljama, poput Grčke i Portugala, tokom 1930-ih uticaj desnice na univerzitetima bio je podjednak uticaju komunista, što je podrazumevalo i veću izloženost državnoj represiji levičarskih studenata u odnosu na zemlje u kojima je prisustvo levice na univerzitetima bilo manje vidljivo.

Hobsbaumova tvrdnja o značaju revolucionarne generacije španskih i jugoslovenskih studenata 1930-ih godina, zahteva izvesnu dopunu. Naime, studenti univerziteta u Madridu i Beogradu, u deceniji koja prethodi Drugom svetskom ratu, bili su pripadnici najorganizovanijih revolucionarnih pokreta među studentima na svetu, nakon studenata Pekinškog univerziteta. Studenti Madridskog i Pekinškog univerziteta masovno učestvuju u oružanoj revolucionarnoj borbi već u ovoj deceniji, dok su studenti Beogradskog univerziteta tokom naredne decenije dali izuzetno značajan doprinos jugoslovenskoj

socijalističkoj revoluciji i narodno-oslobodilačkoj borbi jugoslovenskih naroda. Procenjuje se da je preko 5.000 studenata i diplomiranih studenata Beogradskog univerziteta učestvovalo u partizanskom pokretu, dok je njih 205 proglašeno za narodne heroje. Velik broj pripadnika ove revolucionarne studentske generacije nije preživeo Drugi svetski rat. Mnogi su izginuli u partizanskim redovima ili su postali žrtve fašističkog terora u brojnim logorima. Značaj ove generacije revolucionarnih studenata ne ogleda se samo u njenom doprinosu antifašističkoj borbi tokom Drugog svetskog rata. Međuratni revolucionarni pokret na Beogradskom univerzitetu bio je najborbeniji deo antifašističkog pokreta u Kraljevini Jugoslaviji. Sem toga, zajedno sa revolucionarnim radničkim pokretom u Beogradu, studenti Beogradskog univerziteta bili su najznačajniji predstavnici antirežimskog pokreta u glavnom gradu.

Studenti Beogradskog univerziteta, kao i studenti Zagrebačkog sveučilišta i Ljubljanske univerze, već 1936. dobijaju priliku da pruže doprinos međunarodnoj mobilizaciji, u okviru revolucionarnog radničkog pokreta, u borbi protiv fašizma. Treba napomenuti da su se u Internacionalnim brigadama španske republikanske vojske borili dobrovoljci iz nekoliko desetina zemalja, ali udeo studenata u ukupnom broju dobrovoljaca bio je upravo najveći među studentima iz Jugoslavije. Dakle, jugoslovenski studenti su, proporcionalno gledano, dali najveći doprinos u redovima dobrovoljaca u Španskom građanskom ratu, iako je njihov broj bio relativno skroman (84).

U redovima Internacionalnih brigada borila su se 34 studenta Beogradskog univerziteta (treba, svakako, pomenuti i 19 studenata Praškog univerziteta jugoslovenskog porekla, od kojih su mnogi započeli studije na Beogradskom univerzitetu). Ovaj broj bi svakako bio veći da nisu postojale ozbiljne prepreke. Naime, državna vlast je onemogućavala aktivistima revolucionarnog studentskog pokreta dobijanje putnih isprava. Međutim, izvestan broj studenata, kao i drugih pripadnika KPJ, ilegalno je putovao do Francuske (odakle će dospeti do Španije) ispod platforme voza. Dakle, bilo je čak i takvih izuzetnih primera požrtvovanja. KPJ je 1937. u Beogradu organizovala izradu krivotvorenih pasoša, međutim ovaj rad je uskoro osujećen od strane političke policije. Ipak, jedan broj studenata oputovao je u Francusku zahvaljujući legalnim dokumentima. Treba napomenuti da je među jugoslovenskim studentima, učesnicima Španskog građanskog rata bilo i onih koji su se zatekli u Španiji u momentu fašističkog puča, boraveći u Barseloni kao učesnici Spartakijade, koja je bila pandam Olimpijadi koja je održavana u prestonici Trećeg Rajha. Takođe, treba napomenuti da su studenti činili glavninu jugoslovenskih takmičara na berlinskoj Olimpijadi. Prilikom otvaranja Olimpijskih igara u Berlinu, jedino jugoslovenski učesnici nisu otpozdravili Hitleru, upravo zahvaljujući nekolicini studenata Beogradskog univerziteta koji su bili svesni antifašisti.

Revolucionarni pokret na Beogradskom univerzitetu 1919-1929.

Revolucionarni studentski pokret u Beogradu nastaje 1919, uporedo sa konstituisanjem Komunističke partije Jugoslavije, koja je sve do zabrane 1921. bila masovna legalna politička organizacija. Ova politička organizacija bila je treća politička snaga u jugoslovenskom parlamentu s tendencijom daljeg jačanja u društvu o čemu svedoči činjenica da su komunisti obavljali lokalnu vlast u skoro svim većim gradovima u

Jugoslaviji. Upravo je strah od daljeg jačanja KPJ naveo monarhistički režim da zabrani delovanje ove organizacije i da njene članove izloži brutalnoj državnoj represiji. Nakon 1921. KPJ će prerasti iz masovne legalne organizacije u ilegalnu kadrovsku organizaciju, tj. iz parlamentarne partije u revolucionarnu partiju lenjinističkog tipa.

U međuratnom razdoblju na Beogradskom univerzitetu bilo je dozvoljeno delovanje legalnih političkih organizacija među studentima. Nakon zabrane KPJ, prokomunistički orjentisani studenti osnivaju Klub studenata marksista, koji deluje do 1929. kada je zabranjen. Iako je Klub studenata marksista bio dominantna politička snaga među studentima tek u godini osnivanja (1922), da bi se njegov uticaj smanjivao uporedo sa intenziviranjem državne represije nad komunistima, ovaj klub je uspevao da animira velik broj studenata nezadovoljnih društvenom realnošću, politikom građanskih partija, kršenjem autonomije Univerziteta kao i ugrožavanjem socijalnog položaja studenata. Isto tako, treba napomenuti da je jedan deo levo orijentisanih jugoslovenskih studenata, mahom poreklom iz Vojvodine i Bosne i Hercegovine, studirao na Bečkom univerzitetu, zahvaljujući činjenici da su rođeni kao podanici Austrougarske monarhije. Sem toga, jedan deo jugoslovenskih studenata, naročito onih poreklom iz Srbije, tokom 1920-ih idejno-politički se radikalizovao na studijama u Francuskoj.

Pripadnici revolucionarnog studentskog pokreta u Beogradu bili su 1920-ih izloženi pritiscima protofašističkih grupacija: Organizacija jugoslovenskih nacionalista (ORJUNA) i Srpska nacionalistička omladina (SRNAO) koji su bili instruisani od strane političke policije. Do prvog sukoba desničarskih studenata i članova Kluba studenata marksista dolazi 24. decembra 1922. kada su desničari napali skupštinu studenata pripadnika opozicionih, republikanskih partija. Pripadnici ove dve organizacije uz pomoć žandarmerije rasturili su ovu skupštinu, oteli i zapalili crvenu zastavu.

Do intenzivnijih sukoba levičarskih studenata i njihovih profašističkih kolega dolazi prilikom obezbeđivanja četvorodnevnog studentskog štrajka (5-9. decembar 1924). Desničarski studenti fizički nasrću na pripadnike studentske redarske službe, organizuju agitaciju među neopredeljenim i neobaveštenim studentima kako bi ih primorali da pohađaju nastavu, denunciraju svoje levičarske kolege političkoj policiji. Ova praksa nastavljena je od strane fašističkih grupa na Univerzitetu sve do 1941. Treba naglasiti da fašističke grupe u Beogradu nisu imale nikakvu političku težinu među omladinom, sem na Univerzitetu, gde su vršile uticaj na mali broj studenata. Fašističke grupe naročito nisu imale uticaj na radničku omladinu u Beogradu koja je umnogome bila levo orijentisana.

Prvu značajniju priliku za iskazivanje većinskog antifašističkog raspoloženja studenti Beogradskog univerziteta iskoristili su organizovanjem trodnevnih demonstracija pred Studentskim domom „Kralj Aleksandar“ od 28. do 30. maja 1928, povodom ratifikacije Netunskih konvencija u Narodnoj skupštini. Prvog dana demonstracija studenti i radnička omladina zapalili su Musolinijevu sliku pred Studentskim domom, nastavljajući demonstracije u pravcu Knez-Mihailove ulice uz povike „Dole fašizam“. Nakon intervencije žandarmerije, koja je pokušala da rastera nedozvoljeni skup, sukob sa žandarmerijom nastavljen je na barikadama u Studentskom domu. Dva dana je žandarmerija nastojala da prodre u ovu zgradu, intervenišući vatrenim oružjem. Tokom sukoba ranjeno je oko 20 studenata, a uhapšeno oko 50.

Ovo je bio uvod u brutalno nasilje žandarmerije i političke policije nad revolucionarnim studentima na Beogradskom univerzitetu tokom naredne decenije, što nije podrazumevalo samo kršenje autonomije Univerziteta nedopustivim upadima policije u objekte Univerziteta, već i vrlo izraženu državnu represiju nad revolucionarnim studentima, što se ogledalo u oružanim intervencijama protiv studenata i drugih učesnika političkih demonstracija na ulici, kao i u mučenju uhapšenika tokom istražnog postupka od strane političke policije, tj. agenture Četvrtog odeljenja beogradske Opšte policije koje je imalo zvaničan naziv: Antikomunističko odeljenje policije. Iz ovog represivnog aparata tokom nacističke okupacije organizovana je kvislinška Specijalna policija, odgovorna za smrt na hiljade pripadnika i simpatizera Narodno-oslobodilačkog pokreta u Srbiji 1941-1944.

Tokom 1930-ih studenti su ubijani i ranjavani u uličnim demonstracijama od strane žandarmerije, mučeni u istražnim zatvorima, sudski procesuirani, izolovani u kaznionicama i specijalnom logoru za studente, bivali izloženi napadima naoružanih fašističkih grupa koje su uživale podršku režima i političke policije. I pored ovih vrlo teških okolnosti, revolucionarni pokret je postao dominantna snaga na Beogradskom univerzitetu koja je nakon 1935. uspevala da animira preko polovine pripadnika studentske populacije.

Reorganizovani revolucionarni pokret na Beogradskom univerzitetu, njegova struktura i dominacija među studentima tokom 1930-ih

Zavođenjem otvorene diktature kralja Aleksandra Karađorđevića privremeno je zabranjen svaki oblik političkog rada u zemlji. Politički progoni opozicionih grupa, uključujući i KPJ, dodatno su intenzivirani. Zabranjena je svaka delatnost levičarski opredeljenih studenata na Univerzitetu.

Početkom 1930-ih dolazi do obnove komunističkih ćelija na Beogradskom univerzitetu. Iako je ilegalni politički rad komunističkih aktivista među studentima podrazumevao brojne opasnosti, od kojih se najmanja odnosila na privremeni gubitak prava na školovanje, revolucionarni studentski pokret na Univerzitetu je počev od školske 1934/35. postao dominantna politička snaga među studentima.

Ova činjenica dodatno je zahtevnija za analizu ukoliko uzmemo u obzir socijalnu strukturu studenata Beogradskog univerziteta sredinom i tokom druge polovine 1930-ih. Neposredno pred Drugi svetski rat (1939) samo jedna četvrtina beogradskih studenata bila je poreklom iz socijalne sredine koju su komunisti prepoznavali kao potencijalnog nosioca revolucionarnog bunta (22% studenata poticalo je iz seljačkih porodica, a tek 3% iz radničkih porodica). Međutim, činjenica je da je revolucionarni studentski pokret na Beogradskom univerzitetu nakon 1934. uspevao da animira preko polovine studenata. Kako objasniti činjenicu da je značajan deo studenata, koji su bili poreklom iz građanske klase, dakle iz socijalnog miljea koji nije bio naklonjen idejama socijalne revolucije, bio angažovan u revolucionarnom pokretu?

Razloge za ovu pojavu treba tražiti u činjenici da je znatan broj pripadnika građanske klase osiromašio usled ekonomske krize, kao i u činjenici da je među pripadnicima

građanske klase rastao broj onih koji su bili nezadovoljni politikom režima i građanskih partija. Sem toga, ne treba zaboraviti ni to da se znatan broj studenata idejno-politički radikalizovao upravo na Univerzitetu, u dodiru sa studentima komunistima. Pooštravanje represije nad komunistima na Univerzitetu samo je povećavao simpatije njihovih manje radikalnih kolega. Sem toga, od sredine 1930-ih znatno je omasovljena organizacija SKOJ među gimnazijskom omladinom (gimnazije u Beogradu, Užicu, Valjevu, Čačku, Kragujevcu, Leskovcu, Vršcu, Petrogradu, Peći, Beranama, Podgorici, Nikšiću, Cetinju, Kotoru, itd.), što je rezultiralo upisom već radikalizovanih studenata na Univerzitet.

Poređenja radi, osvrnućemo se i na socijalnu strukturu studenata Zagrebačkog sveučilišta, u istom razdoblju. Oko polovine studenata ove visokoškolske ustanove bilo je poreklom iz seoskih porodica, dok je procenat studenata poreklom iz radničke klase bio skoro duplo veći nego na Beogradskom univerzitetu. Međutim, i pored toga, revolucionarni levičarski pokret na Zagrebačkom sveučilištu nije bio onoliko masovan i politički relevantan kao na Beogradskom univerzitetu. Takođe, uticaj desnice (najpre Hrvatske seljačke stranke, potom i klerofašista) bio je vidljiviji u Zagrebu nego u Beogradu. S druge strane, KPJ je u Zagrebu imala podjednako uporište među radničkom omladinom kao u Beogradu.

Veoma izražen antifašistički sentiment među beogradskim studentima doprineo je da već nakon 1933. Beogradski univerzitet postane najznačajnije uporište antifašističkog pokreta u zemlji. Beogradski studenti i radnička omladina demolirali su 23. decembra nemačko diplomatsko predstavništvo u Beogradu, u znak protesta povodom okončanja Lajpciškog procesa protiv Georgi Dimitrova i drugova, optuženih za navodno paljenje Rajhstaga.

Vlada, Obaveštajno odeljenje vojske i desničarski krugovi na Univerzitetu preduzeli su krajem 1934. i početkom 1935. akciju širih razmera u cilju uništenja revolucionarnog pokreta među studentima. Stvorena je i naoružana hladnim oružjem Organizacija nacionalnih studenata (ORNAS) od krajnje nacionalističkih i profašističkih studenata, koji će se kasnije priključiti fašističkoj organizaciji Dimitrija Ljotića. Počasni predsednik ORNAS-a bio je tadašnji rektor Univerziteta, istoričar Vladimir Ćorović.

Zbog hapšenja, mučenja u istražnom postupku od strane političke policije i interniranja grupe studenata u logor u Višegradu, januara 1935, kao i zbog odsustva reakcije uprave Univerziteta na brutalno represiranje studena, početkom februara studenti su stupili u štrajk. I ovog puta protest studenata je brutalno onemogućen: žandarmerija je upotrebila vatreno oružje, ubijen je student Mirko Srzentić dok je mirno stajao na balkonu zgrade Filozofskog fakulteta (Kapetan-Mišino zdanje). Tokom prva dva meseca uhapšen je i interniran u višegradski logor 51 student. Tokom aprila 1935. uhapšeno je još 19 studenata komunista.

Jačanje represije nad studentima levičarima doprinelo je povećanju nezadovoljstva među studentima i manifestovanju solidarnosti prema kolegama koji su bili izloženi represiji. Marta 1935. rektoru je upućena peticija koju je potpisalo preko 1000 studenata koji su tražili oslobađanje studenata iz višegradskog logora i raspuštanje ORNAS-a. Tokom dvodnevni velikih sukoba sa žandarmerijom i njihovim pomagačima iz ORNAS-a, decembra 1935, u Studentskom domu, uhapšeno je 105 studenata, a njih 40 je početkom naredne godine osuđeno od strane univerzitetskih vlasti i državnih sudova.

Revolucionarni studentski pokret tokom 1936. zaoštrava borbu protiv univerzitetskih vlasti i ORNAS-u, kao i prema režimu uopšte. Početkom aprila, u znak solidarnosti prema studentima Zagrebačkog sveučilišta, tj. zbog sve brutalnijeg kršenja autonomije Sveučilišta, kao i zbog isticanja socijalnih zahteva (smanjenje školarina i ukidanje studentskih taksi), izbila je velika pobuna studenata Beogradskog univerziteta, koja je trajala 25 dana. Studenti su obustavili nastavu na svim fakultetima, sem na Bogoslovskom fakultetu (zanimljiv je podatak da je 1939. od samo 139 državnih stipendista na Univerzitetu, njih 80 bilo sa Bogoslovije).

U pokušaju da onemoguće izvođenje generalnog štrajka, pripadnici ORNAS-a započeli su agitaciju među neopredeljenim i neobaveštenim studentima nameravajući da ih ubede u nužnost pohađanja nastave, opravdavajući pri tom finansijsku politiku Univerziteta. Pripadnici ove fašističke organizacije sukobili su se 4. aprila sa studentima antifašistima koji su bili pripadnici studentske redarske službe na Medicinskom fakultetu. Tom prilikom jedan student fašista smrtno je ranio studenta Žarka Marinovića, dok su dvojica studenata antifašista teže ranjena u pokušaju ubistva. Policija je pokušala da ublaži revolt studenata povodom ubistva Marinovića tako što je naredila da ubijeni student bude sahranjen sutradan, u ranim jutarnjim časovima, kako bi onemogućila masovan dolazak studenata i građana na groblje. Univerzitetske vlasti su bile obaveštene o ubistvu Marinovića i ranjavanju dvojice studenata, kao i o drugim napadima policije i fašista na studente, ali nisu reagovala ni ovim povodom. Odsustvo reakcije uprave Univerziteta povodom Marinovićevog ubistva i nespremnost univerzitetskih vlasti da zaštiti studente od policijske brutalnosti, a Univerzitet od kršenja autonomije, toliko je ogorčilo studente da su izvršili kamenovanje kuće rektora Ćorovića. Generalni štrajk je okončan 28. aprila potpunim trijumfom revolucionarnog pokreta. Smenjen je rektor Ćorović, ukinuta je tzv. „univerzitetska straža“ (svojevrсна univerzitetska policija koja je imala zadatak da „čuva red na fakultetima“ i uz pomoć fašista kontroliše rad revolucionarnih studenata), ukinute su kazne levičarskim studentima, a u toku godine bio je raspušten ORNAS.

Studentska i radnička omladina, pripadnici i simpatizeri KPJ, učestvovali su 27. februara 1937. u rasturanju političkog skupa organizacije Zbor. Fašisti su zakazali političko okupljanje u dvorani bioskopa Triglav u Sarajevskoj ulici. Levičarska omladina, njih oko tri stotine, zasuli su kamenicama prozore bioskopa, uz povike: „Dole fašista Ljotić!“ Na taj način sprečeno je održavanje ovog skupa. Nakon toga, okupljeni demonstranti su se zaputili ka Balkanskoj ulici s namerom da demonstriraju centralnim gradskim ulicama, ali u tome ih je sprečila žandarmerija, koja je uhapsila nekoliko studenata. Metod primenjen u ovoj akciji (bacanje kamenica na zgradu u kojoj se trebao održati fašistički skup) nije bio uobičajen. Primenjen je kako bi se skrenula pažnja vlasnicima lokala da ne ustupaju prostor fašistima. Slično onemogućavanje političke manifestacije fašističkog pokreta Zbor, ponovilo se 11. oktobra 1937.

Antifašistička omladina učestvovala je 26. marta 1937. u demonstracijama organizovanim u znak protesta zbog posete ministra spoljnih poslova fašističke Italije, grofa Ćana, Beogradu. Policija je doznala za vreme i mesto okupljanja i intervenisala je kako bi sprečila demonstracije. Nekoliko stotina studenata, razbijenih u nekoliko grupa u centralnim gradskim ulicama, sukobilo se sa žandarmerijom, da bi se nakon toga razišli kako bi predupredili hapšenja.

Na godišnjicu smrti Žarka Marinovića, 4. aprila 1937, održana je komemoracija, što je postalo uobičajeno i narednih godina. U zgradi tadašnjeg Pravnog fakulteta (današnji Filološki fakultet) na komemoraciji je prisustvovalo oko 3.000 studenata. Bila je to svojevrsna smotra i manifestacija snage, jedinstva i solidarnosti studenata.

Zbog posete ministra spoljnih poslova fašističke Nemačke, fon Nojbarta, komunisti su 6-7. juna 1937. priredili demonstracije antifašističkog karaktera na kojima je prisustvovalo preko 3.000 antifašistički opredeljenih građana, među kojima su studenti bili vrlo brojni. Žandarmerija je sprečila demonstrante da dopru do centra grada. Povodom posete Ivona Delbosa, ministra spoljnih poslova Francuske (u vladi Narodnog fronta), antifašistički Beograd je ministru priredio veličanstven doček, 12. decembra 1937. Na dočeku Delbosa masovno su učestvovali i narodni studenti. Zbog političkog manifestovanja, tj. klicanja slobodi, demokratiji, miru, Narodnom frontu, policija je intervenisala i razbila demonstracije. Tom prilikom povređen je veći broj građana.

Svetski komunistički pokret oličen u članicama Treće internacionale (Kominterne) na VII (poslednjem) kongresu Kominterne (1935) korenito je promenio taktiku. Proklamovana je koncepcija stvaranja narodnih frontova zajedno sa drugim antifašističkim snagama, tj. politika klasne konfrontacije zamenjena je politikom koncentracije antifašističkih snaga. Kongres ujedinjenja šest studentskih političkih grupa održan je 3. aprila 1938. (studentima komunistima nije bilo dozvoljeno da se organizuju pod imenom komunista tako da su se oni nazvali Narodni studenti). Na ovom skupu je proklamovano već ranije ostvareno jedinstvo studentskih političkih grupa (podmladaka političkih stranaka) na narodnofrontovskim i antifašističkim principima. Tada je stvorena Ujedinjena studentska omladina koja će postati nosilac antifašističkih tendencija na Univerzitetu. Treba napomenuti da su se u rukovodstvima podmladaka građanskih političkih stranaka među studentima, kojima je bio omogućen legalan politički rad na Univerzitetu, dobrim delom nalazili kriptokomunisti ili prikriveni simpatizeri KPJ, tako da je KPJ zapravo imala većinu u rukovodstvu USO.

Noću između 17. i 18. maja 1938. policija je upala u zgradu Tehničkog fakulteta i provalila u prostorije Udruženja studenata mašinske tehnike, s ciljem da podmetne oružje i kompromitujući materijal kako bi opravdala narušavanje autonomije Univerziteta i kako bi ugrozila studentski pokret. Režimska štampa je sutradan objavila kako je policija navodno pronašla oružje. Istog dana održan je veliki studentski protesni miting na Pravnom fakultetu (3.000 studenata). Na mitingu je proglašen trodnevni štrajk u znak protesta protiv kršenja autonomije Univerziteta. Odziv na štrajk bio je vrlo značajan. Tri dana su studenti dežurali na fakultetima, u prostorijama studentskih udruženja, kako bi spremno dočekali eventualne napade policije.

Upad na Tehnički fakultet i pronalaženje navodnog oružja poslužilo je policiji da uhapsi oko stotinu studenata. Pohapšen je velik broj aktivista naprednog studentskog pokreta, što je i bio cilj policije i njihovih nalogodavaca. Jedan broj studenata je pušten nakon završene policijske istrage, dok je njih oko 40 izvedeno pred sud i suđeno im je. Kazna za sve osuđene iznosila je ukupno 25 godina. Jedan student osuđen je na 5 godina zatvora, ostali na višemesečne kazne.

Nakon prisajedinjenja Austrije od strane Nemačke, marta 1938, i brisanja Čehoslovačke sa evropske političke karte, septembra 1938, usledila je italijanska okupacija Albanije, aprila 1939. Naredne godine nacistička Nemačka okupirala je čitav niz evropskih zemalja. Svakome ko je imao političkog sentimenta bilo je jasno da rat i fašistička agresija neće poštediti Jugoslaviju i da će se nastupajući rat voditi između fašista i antifašista, ali samo su komunisti, kao organizovana politička snaga u Jugoslaviji, pokazivali dovoljno spremnosti da se u potpunosti suprotstave fašizmu. Beogradski univerzitet postaje središte manifestovanja ovakve političke spremnosti.

Revolucionarni studenti organizovali su 22. aprila 1939, na Pravnog fakultetu (današnji Filološki fakultet) svečanu akademiju na kojoj je manifestovana spremnost za odbranu zemlje od moguće fašističke agresije (povod ovoj manifestaciji bila je italijanska okupacija Albanije). Ovo je bila najmasovnija manifestacija ovakve vrste u Jugoslaviji. U Svečanoj sali Pravnog fakulteta (današnja Sala heroja na Filološkom fakultetu), po hodnicima fakulteta i ispred zgrade fakulteta, okupilo se oko 10.000 antifašistički orijentisanih studenata i građana. Akademija je bila zapažena i u evropskoj javnosti. Sve velike novinske kuće i radio-stanice prenele su osnovne informacije sa akademije, a Radio-Minhen je ovom događaju posvetio čak deset minuta informativnog programa.

Početak maja 1939, uz podršku rektora Dragoslava Jovanovića, koji je bio naklonjen progresivnim studentima, Studentski odbor za odbranu zemlje (telo koje je formirala USO) organizovao je streljački kurs koji je ubrzo prerastao u stručnu vojnu obuku pod rukovodstvom oficira Vojske Kraljevine Jugoslavije. Vojna obuka trajala je mesec dana. Bilten Ljotićevog Zbora upozoravao je vojne vlasti da „paze kome daju oružje u ruke“, s obzirom da je „ova komunistička akcija prilika da se stvore kadrovi koji će jednog dana povesti krvavo delo klasne borbe“. Ovo je bila reakcija nemoći. Krajem 1940. revolucionarni studentski pokret izvojevao je definitivnu pobjedu nad fašistima na Univerzitetu. Tokom ove i prethodne godine na ulicama glavnog grada bile su učestali fizički obračuni između fašističke (Ljotićevske) i komunističke omladine. U ovim uličnim sukobima, koji se prenose i na Univerzitet, učestvuju i revolucionarni studenti. Poslednji značajan nasrtaj fašista, uz prećutnu podršku policije, na revolucionarne studente usledio je 1940. kada su fašisti u nemoći da osujete studentski štrajk na Tehničkom fakultetu, pucali na studente i tom prilikom ranili nekolicinu štrajkača.

KPJ je 14. decembra 1939. organizovala masovne antirežimske demonstracije u Beogradu. Tokom ovih demonstracija žandarmerija je protiv učesnika intervenisala vatrenim oružjem. Smrtno je stradalo petoro lica (od toga su troje bili studenti), ranjeno je na desetine, dok je uhapšen velik broj demonstranata. Vredi napomenuti da je policija (žandarmerija i politička policija) od 1929. do 1940. ubila devetoro studenata (od toga je šestoro ubijeno na ulici od strane žandarmerije, tokom demonstracija, a troje ih je nestalo nakon hapšenja: pretpostavlja se da su ubijeni tokom istražnog postupka), U istom periodu ranjeno je oko 95 studenata na demonstracijama U periodu od 1929. do 1941. uhapšeno je preko 2.000 studenata (neki od njih i po nekoliko puta), dok ih je nekoliko stotina sudski procesuirano. U istom razdoblju na Univerzitetu je organizovano 75 demonstracija, 64 protestna zbora i 12 štrajkova.

Umesto epiloga

Kakav je odnos uprave Beogradskog univerziteta prema ovim činjenicama, u poslednje dve decenije? Najblaže rečeno, uprava Univerziteta dugi niz godina u potpunosti ignoriše postojanje ovih činjenica, ili se čak ruga uspomeni na jednu revolucionarnu generaciju, koja je desetkovana u antifašističkoj borbi, tako što je pre desetak godina omogućila vraćanje predratnog naziva Studentskog doma u Bulevaru revolucije (Studentski dom „Kralj Aleksandar Karađorđević“), po imenu monarha čija je žandarmerija pucala na studente u zgradi ovog Studentskog doma. Istraživanja ove teme, u okviru univerzitetske naučne zajednice, prekinuta su krajem 1980-ih ukidanjem Centra za marksizam Univerziteta u Beogradu. Najznačajniji doprinos istraživanju ove teme dao je prof. Đorđe Stanković, čiji naučni radovi predstavljaju osnovu glavnine ovog teksta.